

KÉT RÓMAI KORI MÉCSES A SOPIANAE TÉRRŐL

Idén újra lehetőség nyílt az Ifjúsági ház mellett, a Sopianae téren tíz évvel ezelőtt félbehagyott feltárás folytatására, melynek során számos, a római kori település életének megismerését nagymértékben elősegítő jelenség és lelet került elő. A feltárást a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságának Régészeti Osztálya végezte Kárpáti Gábor osztályvezető régész irányításával. A település ásatásokra annyira jellemző kerámia-leletanyagból két, szinte teljesen ép mécseszt választottam ki, melyeket az alábbiakban ismertetek. A római kori agyagmécsesek a klasszikus világ tipikus leletei, a provinciákban pedig a romanizáció egyfajta indikátoraként szerepelnek. Köszönhető ez annak, hogy használatuk, ellentétben más kerámiatermékekkel, a romanizáció bizonyos fokához kötődik: bizonyítja ezt az is,

A mécsesek felülnézetben

hogy a birodalmon kívül eső, de azzal határos barbár területek bővelkednek római területről származó import leletanyagban (például terra sigillata edények), de mécsesek ott már nem fordulnak elő.¹ Ennek okát többféleképpen magyarázza a kutatás: egyesek a mécsesekben használt növényi olaj hiányát hozzák fel indokul, mások a mécseshasználatot a hadseregnek tulajdonítják.

---

¹ Szentléleky Tihamér: Aquincumi mécskészítő műhelyek. In: Budapest Régiségei XIX. Budapest, 1959. 167.p.

Az ismertetésre kerülő két mécses az ásatási terület déli felületén, a 12. és 13. szelvényekből került elő. Itt egy 3. században épült lakóépület fürdőhelysége található, melynek kőalapozású falait közvetlenül a 2. század utolsó harmadában elpusztult település égett-hamus rétegébe ásták be. A két mécseset ez a pusztulásréteg rejtette egymástól kb. 8 méter távolságra. Az 1–2. században a település ezen a részén cölöpszerkezetű-tapasztott falú épületek álltak, amelyek valószínűleg a markomann háborúk során, a 170-es években leégtek. A pusztulás után a település járószintje az égett réteg fölé került, így a két mécses abba beágyazódva épségben megmaradhatott napjainkig. Település ásatásokon nem túl gyakori az ilyen ép kerámialelet, az anyag nagy része töredékes állapotban szokott napvilágra kerülni.

A bal oldali mécses teljesen ép állapotában maradt ránk. Hossza 9,2 cm, legnagyobb szélessége 6,6 cm, magassága 3,1 cm. A discus átmérője 3,3 cm, az olajbetöltő nyílásé 1,1 cm, a kanóclyüké 1,3 cm. A mécses téglavörös színű, az alsó része agyagmáztól fényes felületű. A talpán és a nyakán alul másodlagos égéstől elfeketedett.

A mécsesek alja

A jobb oldali mécses discusa kitört, a nyak vége és a kanóclyük bal oldala le-törtött. Hossza ennek is 9,2 cm, szélessége 6,4 cm, magassága 3,1 cm. A discus átmérője 3,4 cm, az olajbetöltő nyílásé 1 cm, a kanóclyüké 1,2 cm. A mécses téglavörös színű, alsó része agyagmáztól fényes felületű, alján és peremén másodlagos égéstől elfeketedett, illetve az agyagmáz felpattogzott rajta.

Mindkét mécses az ún. firmamécsesek típusába tartozik, formájuk az egyik legelterjedtebb Pannoniában.² Nevüket onnan kapták, hogy gyártójuk nevét a talpon levő bélyeg tüntette fel (firmajelzés). Az efféle mécsesek az Alpoktól északra az 1. század végén jelentek meg. Az itt előforduló firmamécsesek formájuk alapján mind észak-itáliai eredetűek.³ Azonban a szállítási költségek leszorítása, a hadsereg és romanizálódó lakosság egyre növekvő szükséglete megteremtette az alapját a helyi műhelyek kialakulásának.⁴ A korábbi reliefes mécseseknél, ahol a discust, a mécses tetejét képező, peremmel határolt, kör alakú felületet figurális ábrázolások díszítették, jóval könnyebben előállítható firmamécseseket már a provinciák üzemében is el lehetett készíteni a növekvő igényeknek megfelelő darabszámban. Ez az oka a mécsesformák fokozatos egyszerűsödésének, dísztelenségének. A tárgyalt mécseseket negatív mintával állították elő: a leformázandó mécses-modellt agyagréteggel vették körül, az így kapott mintát kettéválasztották, kiszárították, majd erősen kiégették. A mécses alapanyagául szolgáló agyagot ebbe a két félbe betapasztották, majd összedolgozták, kiszárították, az alsó részt pedig agyagmázzal bevonták, hogy az olaj az égetést követően is porózus terrakottán keresztül ne szivároгjon át. Ezt követően a kész mécseset kiégették.⁵

Az itt előforduló firmamécsesek formájuk alapján mind észak-itáliai eredetűek, azonban a szállítási költségek leszorítása, a hadsereg és romanizálódó lakosság egyre növekvő szükséglete megteremtette az alapját a helyi műhelyek kialakulásának. A provinciális üzemek a mintákat általában itáliai mécsesekről másolták le (ez az oka a formák észak-itáliai eredetének), a későbbiekben pedig saját termékeiket használták fel mécses modellként. Épp ezért az aljukon található mesterbélyeg nem feltétlenül a valódi készítőjüket tünteti fel.⁶ A sorozatos másolások miatt a firmajelzés kevésbé határozott metszésűvé, elmosódottá vált, mérete csökkent.⁷

A mécses tetején található a kanócluk, és az olaj beöntésére szolgáló nyílás, a talpon pedig a mesterbélyeg. A beöntő nyílás az úgynevezett discus közepén helyezkedik el. A mécses peremét kiemelkedő discus-gyűrű választja el a discustól. Ez a gyűrű nincs lezárva, hanem folytatódik a mécses nyakán is, egyfajta csatornát alkotva, majd a száj peremét követve a kanócluknál kiszélesedik. A discus-gyűrű által határolt résznek gyakorlati szerepe az, hogy a kanóclukból vagy feltöltéskor esetlegesen kicsorgó olaj a mécses felületén maradjon, és visszafolyjon a betöltőnyílásba. A csatorna épp ezért lejt a discus irányába.⁸ A peremet három bütyök tagolja, ezek a korábbi típusoknál át voltak lyukasztva, és a mécses felfüggesztésére szolgáltak, a későbbiekben azonban funkciójuk megszűnt, tömörök, pusztán díszítő elemként tűnnek fel.⁹

² Loeschke X. In: S. Loeschke, *Lampen aus Vindonissa*, 1919. és Iványi XVII. típus. In: Iványi Dóra: *A pannoniai mécsesek*, *Dissertationes Pannonicae Series 2*, No. 2. Budapest, 1935.

³ Iványi... i.m. 1935. 29.p.

⁴ Szentlélek... i.m. 1959. 167-168.p.

⁵ Szentlélek... i.m. 1959. 187-192.p.

⁶ Iványi... i.m. 1935. 8.p.

⁷ Iványi... i.m. 1935. 24.p.

⁸ Szentlélek... i.m. 1959. 189.p.

⁹ Iványi... i.m. 1935. 12.p.

A mécsesek talpán az előbb említett mesterjegy három koncentrikus körrel övezett mezőben található pozitív, tehát a felületből kiemelkedő bélyeg. A bélyeg szabályos metszésű, fél centiméter magasságú, nagybetűs felirat (L·NARI). Az L. Narius bélyeg észak-itáliai készítőre utal, de számos mécsesről ismerjük Pannoniából is. A fentebb már említett okok miatt valószínűbb, hogy helyi előállítású termékekről van szó. A két mécses bélyege és formája alapján származhat a Borostyánkő út drávai átkelőhelyénél létesült római településről, Poetovióból, a mai Ptujból,¹⁰ de ilyen mécseseket előállító üzemeket ismerünk Aquincumból is.¹¹

Mivel az egyik leggyakoribb firmamécses formáról van szó, amely nagy mennyiségben került előállításra a birodalomban, a mécsesek készítése idejének meghatározása nem könnyű. Pannoniában ez a forma az 1. század végén jelent meg, és a 4. század közepéig volt használatban, az L. Narius pecsét pedig az 1. század végétől a 3. század közepéig.¹² Aquincumban ilyen formájú, L·NARI bélyegű mécses Marcus Aurelius érmével keltezett sírból került elő,¹³ a gázgyári munkáslakások helyén feltárt mécseskészítő műhely darabjai pedig 150-180 közé keltezhetők,¹⁴ míg a zalalövői feltárások során előkerültek a település városi, 4/B-4/D periódusához tartoznak (Kr. u. 120-180 között).¹⁵ A Pécsett előkerült két mécseset rejtő pusztulásréteget az előkerült sigillata anyag, érmek, és egy bronzfibula (egy-gombos erősprofilú) alapján a 2. század első felére lehet keltezni. A korai datálás mellett van a mesterbélyeg éles metszése és mérete is.

Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy a fentebb ismertetett mécsesek valamikor a 2. században kerültek Sopianaeba, és a markomann háborúk okozta pusztításig voltak használatban. Közel azonos méreteik, a bélyeg és forma teljes megegyezése miatt pedig biztosan állíthatjuk, hogy egy műhelyben, azonos időben készültek.

¹⁰ Zsuzsanna Pongrácz: Lampen aus Zalalövő. In: Acta Archaeologica Hungaricae XLII. Budapest, 1990 145.p.

¹¹ Szentéleky... i.m. 1959.

¹² Pongrácz... i.m. 1990. 114.p.

¹³ Iványi... i.m. 1935. 14.p.

¹⁴ Szentéleky... i.m. 1959. 184-187.p.

¹⁵ Pongrácz... i.m. 1990. 141.p.